

**Recenzja dorobku naukowego w postępowaniu habilitacyjnym
dr Anity Pacholik-Żuromskiej
w dziedzinie nauk społecznych
w dyscyplinie nauki o poznaniu i komunikacji społecznej**

Artykuł 16 ustęp 1 ustawy z dnia 14 marca 2003 r. o stopniach naukowych i tytule naukowym oraz stopniach i tytule w zakresie sztuki stanowi, że „[d]o postępowania habilitacyjnego może zostać dopuszczona osoba, która posiada stopień doktora oraz osiągnięcia naukowe lub artystyczne, uzyskane po otrzymaniu stopnia doktora, stanowiące znaczny wkład autora w rozwój określonej dyscypliny naukowej lub artystycznej oraz wykazuje się istotną aktywnością naukową lub artystyczną”. Mając to na uwadze, zadaniem recenzenta jest danie odpowiedzi na dwa, powiązane ze sobą pytania: czy osiągnięcia naukowe lub artystyczne, uzyskane po otrzymaniu stopnia doktora, stanowią znaczny wkład autora w rozwój określonej dyscypliny naukowej lub artystycznej oraz czy wykazuje się on istotną aktywnością naukową lub artystyczną. Po zapoznaniu się z dokumentacją oraz przedłożonym dorobkiem naukowym dr Anity Pacholik-Żuromskiej, z racji merytorycznych, uczynię to w odwrotnej kolejności: najpierw zatrzymam się na jej aktywności naukowej, by następnie przejść do oceny jej wkładu w rozwój nauk o poznaniu i komunikacji społecznej.

1. Omówienie dorobku naukowego, dydaktycznego i organizacyjnego Habilitantki

Dr Anita Pacholik-Żuromska jest absolwentką Uniwersytetu Szczecińskiego, gdzie w 2003 r. w Instytucie Filozofii uzyskała tytuł zawodowy magistra politologii ze specjalnością filozofia (pracę magisterską pt.: *Lingwistyka kognitywna w ujęciu Jerry'ego A. Fodora* przygotowała pod kierunkiem prof. dr. hab. Maxa Urchsa), oraz Uniwersytetu Mikołaja Kopernika w Toruniu, gdzie w 2010 r. w Katedrze Filologii Germańskiej uzyskała tytuł zawodowy magistra filologii germańskiej (pracę magisterską pt.: *Das Bild der Frauen in den Erzählungen von Artur Schnitzler* napisała pod kierunkiem prof. dr. hab. Lecha Żylińskiego).

Doktorat z nauk humanistycznych w zakresie filozofii uzyskała na Wydziale Nauk Humanistycznych UMK w 16.10.2007 r., przedstawiając rozprawę pt.: *Konceptualne podstawy samowiedzy w świetle wybranych teorii pojęć*, której promotorką była prof. dr hab. Urszula Żegleń (recenzentami byli profesorowie: Robert Piłat i Renata Ziemińska).

Prace naukowe (powstałe po doktoracie), przedstawione do oceny w postępowaniu habilitacyjnym, wyraźnie nawiązują do problematyki, podejmowanej przez Habilitantkę już w pracach magisterskich, a przede wszystkim w doktoracie, i są w dużej mierze pogłębioną i poszerzoną kontynuacją tamtej problematyki, co wskazuje na dobrze określony i konsekwentnie realizowany profil badawczy Habilitantki. Wyraźnie widać to w książce *Intencjonalność – rozumienie – samowiedza. Filozoficzny problem poznania w świetle nauk kognitywnych* (Toruń 2016), którą Habilitantka przedstawiła jak swoje główne osiągnięcie naukowe, zgodnie z art. 16 ust. 2 ustawy z dnia 14 marca 2003 r. o stopniach naukowych i tytule naukowym oraz stopniach i tytule w zakresie sztuki. Pozostałe publikacje, przedstawione do oceny (książka pt.: *Poznając siebie, czyli konceptualne podstawy wiedzy*, będąca wersją rozprawy doktorskiej, zredagowana przez Habilitantkę książka pt.: *Niemiecka analityczna filozofia umysłu*, 6 artykułów w czasopismach z JRC i ERIH, 5 rozdziałów w monografiach wieloautorskich, 9 artykułów w innych czasopismach naukowych), koncentrują się wokół problematyki konceptualnej podstawy wiedzy, intencjonalności oraz percepcyjnego modelu samowiedzy, lingwistyki kognitywnej i modeli umysłu, kognitywistycznych koncepcji podmiotu, enaktywizmu i eksternalizmu w kognitywistycznych koncepcjach podmiotu i poznania oraz kognitywistycznych badań nad rozumieniem. Zgadzając się z Habilitantką na takie uporządkowanie tematyczne własnego dorobku naukowego, należy zauważyć, że książka habilitacyjna jest zwieńczeniem wcześniej prowadzonych badań problematyki teoriopoznawczej w dwóch perspektywach: filozoficznej i kognitywistycznej (posługuję się tu terminologią Habilitantki, bardzo schematyczną). Stwierdzenie o wyraźnie określonym profilu badawczym Habilitantki wzmacnia jej czynny udział w 15 konferencjach międzynarodowych i 11 krajowych.

Habilitantka jest także współtłumaczką dwóch książek i dwóch artykułów, a siedem przetłumaczyła samodzielnie, w tym jeden na język niemiecki.

Otrzymała uniwersytecki Grant Promotorski na przygotowanie doktoratu oraz inne pięć grantów uniwersyteckich oraz uczestniczyła w realizacji jednego grantu w partnerstwie z Uniwersytetem w Rostocku.

Habilitantka ma także swój wkład w organizację 9 konferencji krajowych i międzynarodowych, w tym jednej w Rostocku. Jest członkiem Rady Naukowej czasopisma *Kognitywistyka i Media w Edukacji*. Należy do Polskiego Towarzystwa Filozoficznego, Polskiego Towarzystwa Kognitywistycznego, w którym pełniła funkcję zastępcy prezesa, oraz członkiem *Mind Group*, działającej przy Frankfurt Institute for Advanced Studies.

Jej aktywność jako wykładowczynie akademickiej zaowocował prawie setką licencjatów, dwóch magisteriów, opieką nad jednym doktoratem jako promotor pomocniczy. O ich jakości świadczy zajęcie drugiego miejsca przez studentkę kognitywistyki, będącej pod opieką naukową Habilitantki, w Międzynarodowym Konkursie organizowanym przez Essentis-Biohotel Berlin oraz Wydział Nauk o Zarządzaniu i Kulturoznawstwie Wyższej Szkoły Zittau/Görlitz, oraz wyróżnienie magistranta Habilitantki jako najlepszego absolwenta Wydziału Humanistycznego UMK w 2016 r.

Jej różnorodna współpraca międzynarodowa, owocująca publikacjami, obejmuje przede wszystkim obszar języka niemieckiego (Uniwersytet Jana Gutenberga w Moguncji, J.W. we Frankfurcie nad Menem oraz Uniwersytet w Rostocku).

Ważne, a niestety niedoceniane w ocenie dorobku w postępowaniach habilitacyjnych i profesorskich, jest pełnienie odpowiedzialnych funkcji organizacyjnych przez habilitantów czy kandydatów do tytułu, które umożliwiają jednostkom naukowym rozwijać się, zwłaszcza jeśli te uzyskują uznanie, np. w ocenie parametrycznej. Z taką sytuacją mamy do czynienia w tym przypadku i dlatego podkreślam pełnienie przez Habilitantkę funkcji zastępcy dyrektora ds. dydaktyki w Instytucie Filozofii UMK (prawie pięć lat) i prodziekana ds. studenckich Wydziału Humanistycznego UMK. Do tego dochodzi ważna działalność popularyzatorska.

A o wszystkim tym Habilitantka wyczerpująco pisze w autoreferacie oraz dokumentuje w wykazie opublikowanych prac naukowych, osiągnięć dydaktycznych, współpracy naukowej i popularyzacji nauki.

Dlatego należy stwierdzić, że Habilitantka „wykazuje się istotną aktywnością naukową”, o której mówi art. 16 ust. 1 ustawy o stopniach naukowych... jako o warunku dopuszczenia do postępowania habilitacyjnego, i w tym zakresie spełnia kryteria oceny osiągnięć osoby ubiegającej się o nadanie stopnia doktora habilitowanego, określone przez Ministra Nauki i Szkolnictwa Wyższego.

2. Omówienie monografii *Intencjonalność – rozumienie – samowiedza. Filozoficzny problem poznania w świetle nauk kognitywnych*

Monografia *Intencjonalność – rozumienie – samowiedza. Filozoficzny problem poznania w świetle nauk kognitywnych* (Toruń 2016), którą Habilitantka przedstawiła jak swoje główne osiągnięcie naukowe, zgodnie z art. 16 ust. 2 ustawy z dnia 14 marca 2003 r. o stopniach naukowych i tytule naukowym oraz stopniach i tytule w zakresie sztuki, została dobrze zaprezentowana przez Habilitantkę zarówno we wstępie do monografii, jak i w autoreferacie, podobnie jak w zakończeniu i autoreferacie osiągnięte – jej zdaniem – wyniki. Dlatego skupię się jedynie nad odpowiedzią na zasadnicze dla postępowania habilitacyjnego pytanie, czy monografia ta stanowi „znaczący wkład autora w rozwój określonej dyscypliny naukowej”, w tym przypadku nauk o poznaniu i komunikacji społecznej.

Uważam, że Autorka w omawianej tu monografii zasadniczo adekwatnie przedstawia stanowiska przywoływanych autorów. Nie podejmuję też tutaj polemiki z poglądami Habilitantki. Skoncentruję się jedynie na tych elementach pracy, które świadczą o jej merytorycznej wadze i – pośrednio – o kompetencjach Autorki jako samodzielnym naukowcu lub temu przeciwnie.

Niestety, cieniem na monografię, przedłożoną przez Habilitantkę jako podstawowe osiągnięcie naukowe, kładą się liczne i różnorodne błędy metodologiczne i konstrukcyjne. Zwrócę uwagę na kilka, zasadniczych.

Przede wszystkim niejasny jest temat i cel pracy. Podtytuł *Filozoficzny problem poznania w świetle nauk kognitywnych* sugeruje coś innego, niż pierwsze zdanie ze wstępu, że „Głównym celem niniejszej książki jest filozoficzno-kognitywistyczna analiza trzech zdolności poznawczych: intencjonalności, rozumienia i samowiedzy, które odgrywają kluczową rolę w ludzkim poznaniu” (s. 9). Jeszcze inaczej cel pracy został określony w podsumowaniu wstępu: „celem niniejszej książki jest pokazanie, że problem poznania może zostać ujęty jako problem zdolności do intencjonalności, rozumienia i samowiedzy” (s. 18). Nieuzasadniona w pracy jest też teza książki, że „o wyjątkowości ludzkiego poznania decyduje kombinacja trzech zdolności: intencjonalności, rozumienia i samowiedzy, tworzących jego filary” (s. 9).

Powyższe zastrzeżenia znajdują uzasadnienie w wynikach badań, zestawionych w zakończeniu monografii oraz w autoreferacie. W zakończeniu czytamy: „Rozważania prowadzone w niniejszej książce miały na celu ukazanie, dlaczego intencjonalność, rozumienie i samowiedza stanowią fundament ludzkiego poznania” (s. 335). W autoreferacie zaś: „Według tezy stawianej w prezentowanej pracy o wyjątkowości ludzkiego poznania decyduje kombinacja trzech zdolności: intencjonalności, rozumienia i samowiedzy, tworzących jego filary” (s. 5) – tylko że tok rozważań habilitacyjnych do takich tez nie upoważnia. Dalej – tok rozważań nie uprawomocnia tezy, że „wyższe czynności poznawcze powstają w sposób nawarstwiający i są nadbudowane na niższych, tak jak rozumienie jest nadbudowane na intencjonalności, a samowiedza na nich”, a dalej – że „wcześniejsze składowe poznania: intencjonalność i rozumienie [...] byłyby niemożliwe bez biologicznej podstawy” (s. 335). Z faktu, że takie poglądy występują w filozofii i kognitywistyce, nie można wyciągać wniosku istotnościowego, dotyczącego natury (czy istoty) poznania.

Przytoczone wypowiedzi wskazują ponadto, że Autorka w wahlivy sposób traktuje kategorie, i to nie tylko marginalne dla podjętego tematu, lecz także dlań kluczowe, co sprawia, że praca jest trudno zrozumiała. Przykład: intencjonalność, rozumienie i samowiedza raz są traktowane jako „zdolności poznawcze”, innym razem jako „czynności poznawcze”, to znów jako „składowe poznania” czy (w przypadku intencjonalności) „cecha postaw” i „podstawa kompetencji społecznych” (s. 336)¹.

Braki, na które przykładowo zwracam tu uwagę, i inne, tu niewymienione, mają swoje źródło w tym, że Habilitantka swój wywód prowadzi na czterech płaszczyznach, mieszając je: prezentacji poglądów przywoływanych autorów, ich recepcji i krytyki, własnej (Habilitantki) ich interpretacji i autorskiej analizy przedmiotowej. Pierwsze trzy mają charakter metaprzmiotowy (historycznofilozoficzny i historycznonaukowy), czwarty – przedmiotowy. Ponadto Habilitantka zestawia i konfrontuje stanowiska, osiągnięte w różnych metodologiach badawczych, często rozbieżnych, i przedstawione w różnych językach. Skutkuje to tym, że komplementarność ujęć filozoficznych i kognitywistycznych zostaje przez Habilitantkę uzasadniona

¹ Inne dwa przykłady: 1. już w pierwszym zdaniu pracy Autorka, co często powtarza, uznaje intencjonalność, rozumienie i samowiedzę za „zdolności poznawcze”, a np. na s. 283 i 291 pisze o „zdolności do samowiedzy” (na marginesie dodam, że zasadne jest określenie ze s. 283 i 291); 2. na s. 291 autorka pisze: „Jednakże należy zaznaczyć, że treść doznań i treść przekonań różnią się od siebie” – przede wszystkim różnią się od siebie doznania i przekonania, ich treści zaś różnią się co do tego, że jedne są treściami doznań, a inne przekonań, tak jak treść „oczekiwania na przyjazd autobusu” różni się od sądu „za pięć minut przyjedzie autobus”, lecz ich treść nie różni się w tym sensie, iż w jednym i drugim przypadku chodzi o „autobus, który ma przyjechać”.

tym, że one „pasują do siebie”. Ilustracją niech będzie podsumowanie rozważań na temat rozumienia, nie wiadomo dlaczego skoncentrowanych, o ile nie ograniczonych, do rozumienia drugich. Autorka pisze: „Problem tego, czym jest rozumienie i na czym polega, jest niezmiernie szeroki. W niniejszej pracy rozpatrzono go w odniesieniu do relacji między kognitywistyką a epistemologią². Przyjęto tu dwa punkty, wokół których skoncentrowano teorie rozumienia: pierwszy zgodnie z którym rozumienie polega na uchwytywaniu znaczenia, oraz drugi, zgodnie z którym rozumienie polega na uczestniczeniu. Z samego tego podziału wyłania się tok rozważań, w pierwszym przypadku zmierzający w stronę filozofii, w drugim zaś w stronę empirycznych nauk kognitywnych. Ujęcie filozoficzne opisuje rozumienie jako uchwytywanie znaczenia. Znaczenie będzie tu konstytuowane na gruncie praktyk językowych i zależne od kontekstu. Z kolei proponowane w niniejszej książce kognitywistyczne ujęcie rozumienia będzie je opisywać jako uczestniczenie, polegające na podejmowaniu wspólnych działań i dzieleniu celów przez podmioty. Należy podkreślić, że taka definicja rozumienia pasuje również do filozoficznych koncepcji, choćby z zakresu filozofii działania”. I dalej – nie wiadomo dlaczego: „Ogólny wniosek płynący z rozważań na temat rozumienia w ujęciu przedstawionym w książce jest następujący: Rozumienie dokonuje się w działaniu. Nawet definiując rozumienie jako uchwytywanie znaczenia, wprowadza się tu jego związek z działaniem, gdyż znaczenie odkrywane jest w praktykach językowych, które determinują użycie wyrażen” (s. 336n). Habilitantka jakby nie dostrzegając różnicy między pytaniami, które zawsze wyznaczają kierunek badań: co to jest rozumienie, czym jest rozumienie, dlaczego rozumienie, jak przebiega rozumienie, co funduje rozumienie itp.

Habilitantka w wielu miejscach dość niefrasobliwie traktuje cudze poglądy. Np. odwołując się do Roberta Piłata (s. 280), cytuje jego wypowiedź: „[Samowiedza] jest zbiorem sprawdzalnych, potencjalnie prawdziwych sądów o własnych myślach, stanach, cechach, [samoświadomość] jest stanem psychicznym pozwalającym na odróżnienie siebie od innych [...]”, i zaraz po tym cytacie stwierdza: „Zgodnie z powyższą definicją, samowiedza opiera się na sądach, natomiast samoświadomość opiera się na doznaniach”. Otóż Piłat twierdzi, że samowiedza „jest” zbiorem sądów, a nie że „opiera się” na sądach, oraz że samoświadomość „jest” stanem psychicznym, a nie że „opiera się” na doznaniach, przy czym utożsamianie stanów psychicznych z doznaniem jest niezasadne i nie ma podstawy w przytoczonym tekście Piłata.

Powyższe zastrzeżenia do rozprawy *Intencjonalność – rozumienie – samowiedza. Filozoficzny problem poznania w świetle nauk kognitywnych*, choć zasadnicze, nie przeczą temu, że stanowi ona (wraz z całym dorobkiem naukowym Habilitantki) „znaczący wkład [...] w rozwój określonej dyscypliny naukowej”, w tym przypadku nauk o poznaniu i komunikacji społecznej. Ten wkład trafnie uchwycił recenzent wydawniczy, Robert Poczobut, stwierdzając, że „Książka Anity Pacholik-Żuromskiej jest pierwszą w języku polskim tak wszechstronną i pogłębioną analizą relacji między epistemologią a kognitywistyką, omawiającą z tej perspektywy trzy fundamentalne kategorie poznawcze: intencjonalność, rozumienie i samowiedzę. Autorka uwzględnia najnowsze wyniki badań z zakresu kognitywistyki oraz aplikuje je do analizy klasycznych problemów epistemologii” (skrzydełko okładki). Choć nie zgadzam się z Recenzentem wydawniczym, ani że „W rezultacie [tego] otrzymujemy zintegrowaną, epistemologiczno-

² Ostatnie zdanie jest niezrozumiałe.

kognitywistyczną koncepcję intencjonalności, rozumienia i samowiedzy traktowanych przez autorkę jako podstawa poznania specyficznie ludzkiego” (takiej zintegrowanej koncepcji trzech kategorii nie udało się autorce osiągnąć), ani że „Książka [...] jest [...] analizą relacji między epistemologią a kognitywistyką” (ta wymagałaby innego rodzaju, metodologicznych, analiz), ukazanie i rzetelne omówienie trzech tytułowych kategorii poznawczych z perspektywy filozofii (przede wszystkim analitycznej) oraz niektórych osiągnięć niektórych nauk kognitywnych jest ważnym wkładem w do współczesnych badań nad poznaniem, zarówno filozoficznych, jak i kognitywistycznych, nie tylko polskich. Habilitantka bowiem zestawiając, krytycznie ujęte, filozoficzne i kognitywistyczne poglądy dotyczące trzech tytułowych kategorii, jednocześnie uwidacznia zróżnicowania, wynikające ze statusu metodologicznego nauk, w których są one generowane, i wskazuje możliwe dalsze kierunki badań nad klasycznymi zagadnieniami teoriopoznawczymi z uwzględnieniem osiągnięć rozwijających się nauk kognitywnych. Świadomość tego nieśmiało pobrzmiwa w ostatnim akapicie zakończenia, gdy Autorka pisze: „W niniejszej pracy specyficzne zdolności poznawcze – intencjonalność, rozumienie i samowiedza – przedstawione zostały »jako...«, a tym, co następuje po »jako...« są charakterystyki, które oddają właśnie ów dialog toczony między kognitywistycznym a filozoficznym podejściem do owych zdolności” (s. 340). Jestem przekonany, że omawiana książka Anity Pacholik-Żuromskiej, przedstawiona w postępowaniu habilitacyjnym jako główne osiągnięcie naukowe będzie uwzględniana w nowych projektach badawczych, zwłaszcza nauk o poznaniu i komunikacji społecznej, domagających się mocnego ugruntowania w filozofii poznania i kognitywistyce.

A zatem – mimo zastrzeżeń – uważam że monografia *Intencjonalność – rozumienie – samowiedza. Filozoficzny problem poznania w świetle nauk kognitywnych* jest osiągnięciem naukowym, stanowiącym znaczny wkład w rozwój nauk o poznaniu i komunikacji społecznej, przede wszystkim poprzez ukazanie filozoficznych i kognitywistycznych podstaw badań nad poznaniem i wskazanie ich dalszych kierunków.

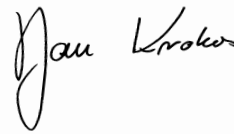
3. Omówienie pozostałych publikacji naukowych Habilitantki

Jak wyżej napisałem, książka *Intencjonalność – rozumienie – samowiedza* jest zwieńczeniem wcześniej prowadzonych badań problematyki teoriopoznawczej w dwóch perspektywach: filozoficznej i kognitywistycznej. W przedłożonych artykułach i rozdziałach prac zbiorowych Habilitantka podejmuje zagadnienia szczegółowe z kręgu problematyki poznawczej, bliżej dookreślonej w pierwszej części recenzji. Pomijam ich szczegółowe omówienie, gdyż nie znajduję wśród nich takich, które zasadniczo wykraczałyby poza problematykę podjętą w rozprawie *Intencjonalność – rozumienie – samowiedza* lub proponowałyby zasadniczo inne rozwiązania teoretyczne. Nie znaczy to, że treści artykułów zostały powielone w rozprawie habilitacyjnej, lecz że wpisują się one w wieloletni program badawczy, realizowany przez Habilitantkę. Natomiast – uważam – że w krótszych formach, jakimi są artykuły, Habilitantka ustrzegła się przed błędami metodologicznymi i formalnymi, na które zwróciłem uwagę, omawiając rozprawę habilitacyjną.

4. Konkluzja

Po zapoznaniu się z dokumentacją postępowania habilitacyjnego dr Anity Pacholik-Żuromskiej oraz jej publikacjami, przedłożonymi do oceny, mimo zauważonych przeze mnie braków, stwierdzam, że jej osiągnięcia naukowe, uzyskane po otrzymaniu stopnia doktora, stanowią znaczny wkład w rozwój nauk o poznaniu i komunikacji społecznej oraz że Habilitantka wykazuje się istotną aktywnością naukową, co pozwala wnioskować o nadanie jej stopnia doktora habilitowanego nauk społecznych w zakresie nauk o poznaniu i komunikacji społecznej.

Warszawa, 17 listopada 2017 r.

Handwritten signature of Jan Krokos in black ink on a light background.